

Tanja  
Trška  
Miklošić

## Monografija Gospina splitskog svetišta

*Kapucinski samostan i svetište Gospe od Pojišana u Splitu: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 100. obljetnice dolaska kapucina na Pojišan (Split, 27. svibnja 2009.).*  
(ur.) Arsen Duplančić, Split, Kapucinski samostan Gospe od Pojišana, 2010., 396 str., ISBN 978-953-56206-0-0

Slavljenička publikacija o kapucinskom samostanu i crkvi Gospe od Pojišana u Splitu rezultat je znanstvenoga skupa održanog u svibnju 2009. godine kojim se obilježilo cijelo stoljeće djelovanja kapucinskoga reda na Pojišanu. Premda su kapucini vlastitu tradiciju na Pojišanu započeli graditi tek u posljednjih stotinu godina, kult svetoga mjesta seže puno dalje u prošlost. Svojim dolaskom u Split 1909. godine – nakon nekoliko pokušaja, kako nam objašnjavaju i ponavljaju tekstovi u zborniku – naslijedili su višestoljetnu tradiciju čašćenja Gospe od Pojišana, oko čije se slike oblikovao život toga svetišta. U najranije doba svoga postojanja crkva izvan granica grada, Gospa od Pojišana izrasla je od skromne srednjovjekovne crkvice u bogato urešeno središte vjerskoga života Splita, čijem su održanju, jačanju, ali i prostornom širenju sklopa dogradnjom samostana doprinijeli upravo kapucini.

Pogled u povijest jubilarnih publikacija o svetištu Gospe od Pojišana otkriva opseg istraživačkoga rada obavljenog u posljednjih sedam desetljeća: od relativno skromnog izdanja *Spomenica Gospe od Pojišana* iz 1939. godine,<sup>1</sup> preko knjižice o svetištu kojom se 1993. godine obilježila 85. obljetnica dolaska kapucina i završetak restauratorskih radova,<sup>2</sup>

do netom objavljenoga pozamašnog zbornika *Kapucinski samostan i svetište Gospe od Pojišana u Splitu* koji okuplja rezultate višegodišnjih istraživanja različitih autora. O njihovom trudu dovoljno govori sam izgled zbornika jer je broj stranica dosegao gotovo četiri stotine. Premda su okosnica zbornika izlaganja sa znanstvenoga skupa na kojemu je sudjelovalo šesnaest izlagača, njima su pridodana još četiri priloga o kompleksu Gospe od Pojišana koji zaokružuju zbornik u jedinstvenu cjelinu s ciljem predstavljanja svih vidova prošlosti i sadašnjosti toga splitskog svetišta. Oprema knjige zaista je impresivna: jasno i čitatelju prilagođeno grafičko oblikovanje teksta prate brojne ilustracije gotovo isključivo u boji, od kojih one važnije – reprodukcije umjetnina iz pojiškanskoga svetišta – zapremaju čitave stranice. Time se, posebice u tekstovima o umjetničkoj baštini, čitatelju jasno naglasilo njihovo prvenstvo pred ilustracijama komparativnoga materijala.

Zbornik otvara tekst Arsen Duplančića, ujedno i urednika zbornika, o prvom boravku kapucina u Splitu od 1682. do 1875. godine, odnosno o njihovom dušobrižničkom i bolničarskom djelovanju u splitskoj sredini. Premda, kako je naznačeno u prvoj bilješci, već ranije objavljen, ovaj je prilog ispunio svoju ulogu uvodnoga teksta koji ističe povezanost kapucina s pojišanskim svetištem: iako ideja o ostvarivanju trajne prisutnosti kapucinskoga reda u Splitu nije bila u cijelosti ostvarena sve do 1909. godine, kapucini su svoj hospicij na prijelazu 17. u 18. stoljeće trebali izgraditi upravo u blizini crkve Gospe

<sup>1</sup> *Spomenica Gospe od Pojišana: prigodom 30. godišnjice dolaska o.o. kapucina*, Split, Samostan o.o. kapucina Gospe od Pojišana, 1939.

<sup>2</sup> *Svetište Gospe od Pojišana: u povodu 85. obljetnice dolaska kapucina i završetka restauratorskih radova*, Split, Kapucinski samostan Gospe od Pojišana, 1993. (II. izdanje 1994.).



od Pojišana. Trnovit put do konačnog dolaska te ostanka kapucina u Splitu razjašnjava i prilog Slavka Kovačića o nažalost neuspješnim pokušajima njihovoga dovođenja krajem 19. stoljeća, dok se drugi tekst istoga autora bavi studentima Visoke bogoslovne škole u Splitu u prvoj polovici 20. stoljeća i kroz živopise petnaestorice kapucina ističe njihovo djelovanje i doprinos vlastitoj redovničkoj zajednici i društvu u cjelini. Povijesnim kontekstom početka 20. stoljeća bave se tekstovi Marka Trogrlića i Vicka Kapetanovića, koji obrađuju prvi svjetovne, političke, a drugi crkvene prilike u trenutku dolaska kapucina na Pojišan 1909. godine, a Josip Delić u svom informativnom prilogu razjašnjava položaj svetišta Gospe od Pojišana u okviru kanonskoga prava katoličke Crkve. U sadašnjost svetišta Gospe od Pojišana čitatelja uvodi tekst Zlatka Josipa Šafarića, koji prati kroniku pojišanskoga samostana od dolaska kapucina do današnjih dana, ističući zaslužne osobe i obrazlažući ključne događaje. Prilozi koji ga slijede donose presjek aktivnosti župe i župljana Gospe od Pojišana: pastoralni rad (u tekstu Nikole Bašneca), djelovanje Franjevačkog svjetovnog reda (prilog Drage Vrhovca) i Franjevačke mladeži (tekst Marije Pražen), te Apostolata mora u Splitu u koje su uključeni splitski kapucini (tekst Mladena Russo).

Premda brojčano u ravnoteži – jedanaest se priloga bavi poviješću kapucina u Splitu i njihovim djelovanjem danas, odnosno životom pojišanskoga svetišta, a deset povijesnomjjetničkim temama – veći dio stranica zbornika ispunili su tekstovi posvećeni umjetničkoj baštini crkve i samostana. O bogatoj povijesti pojišanskoga svetišta od antike do početka prošloga stoljeća govori drugi tekst Arsena Duplančića na čak pedeset i devet stranica (s 326 bilježaka!), koji u prilogu donosi i prijepise ključnih arhivskih dokumenata (inventara i ugovora). Autor se oslanja upravo na izvore iz različitih svjetovnih i crkvenih arhiva, kojima precizno i iscrpno gradi svoj prilog o kulturnoj povijesti crkve Gospe od Pojišana, temeljen na vlastitim

ranije objavljenim, no ovdje više nego znatno dopunjenim znanstvenim radovima. Središnje umjetničko djelo crkve Gospe od Pojišana, istoimena slika oko koje se od 13. stoljeća oblikovao i njegovao kult čašćenja, “uz onaj oko čudotvornog raspela iz Sv. Križa [...] najjači srednjovjekovni splitski kult uopće”, tema je jednog od dvaju priloga Zoraide Demori Staničić. Ista je autorica o navedenoj slici pisala u ranije spomenutom izdanju o pojišanskom svetištu izdanom 1993. godine, no taj je tekst ovom prigodom ponešto izmijenjen i nadopunjen komparativnim primjerima te obogaćen bilješkama i ilustracijama. Slikarstvom se bavi i prilog Radoslava Tomića, koji također nadopunjenim tekstom ponavlja svoja saznanja o oltarnim palama Sebastiana Devite i Antonia Zuccara iznesena u spomenutoj ranijoj publikaciji o svetištu. Povezanost pojišanskoga svetišta s drugim splitskim crkvama – u ovom slučaju onom najznačajnijom, katedralom – ističe Joško Belamarić, koji obrađuje gotičku skulpturu *Bogorodice s djetetom* danas u crkvi Gospe od Pojišana, za koju pretpostavlja da se nekoć nalazila u splitskoj prvostolnici te analizira njezinu u barokno doba izmijenjenu ikonografiju: prikaz Bogorodice s djetetom je zamjenom glave djeteta preoblikovan u skulpturalnu skupinu sv. Ane koja podučava Mariju. U barokno su doba, točnije u drugoj polovici 18. stoljeća, izgrađeni nova crkva i zvonik Gospe od Pojišana, čiju arhitekturu obrađuje prilog Ivane Prijatelj Pavičić. Uz naglasak na djelatnost domaćih graditelja i arhitekata, autorica smješta pojišansku crkvu u kontekst barokne arhitekture 18. stoljeća u Dalmaciji te vrednuje njezino mjesto unutar korpusa jednobrodnih crkava s izduljenom pravokutnom apsidom izgrađenih tijekom druge polovine navedenoga stoljeća. Iscrpan prilog o vrijednim liturgijskim predmetima crkve, drugi tekst Zoraide Demori Staničić, obrađuje između ostalog i probleme autorstva srebrnoga crkvenoga pribora iz crkve Gospe od Pojišana, dotičući se time i problema radio-ničke prakse i kontrole kvalitete u kontekstu venecijanskih zlatarskih radionica. Neznani

su autori i devetnaestostoljetnih zavjetnih slika i modela brodova iz pojišanske crkve koje detaljno analizira Nada Fisković, donoseći i mali katalog – popis zavjetnih slika s točnim prijepisima njihovih natpisa. Ta više ili manje vješto izvedena djela odraz su važnosti koju je svetište Gospe od Pojišana imalo među pukom, posebice pomorcima, odnosno o snažnoj prisutnosti pojišanskoga svetišta u svakodnevnom životu grada. Iscrpan tekst Stanka Piplovića govori o dugotrajnom procesu uređenja i popravka različitih dijelova Gospine crkve i okolnih zgrada tijekom stoljeća koje prethodi dolasku kapucina, a koji će svoj vrhunac doživjeti upravo njihovim dolaskom i izgradnjom samostanske zgrade tijekom prve polovice 20. stoljeća. Posebnu pozornost u kontekstu uređenja svetišta zaslužuju radovi domaćih drvorezbara, ali i tirolskih majstora s početka 20. stoljeća, čiji doprinos današnjem izgledu svetišta ističe i obrađuje Vjekoslava Sokol. Kao “šećer na kraju” (premda ne zauzima posljednje mjesto u zborniku) vrijedi istaknuti impresivan abecedni popis knjiga sačuvanih u samostanskoj knjižnici koji čini prilog trećem, također opsegom izdašnom tekstu Arsena Duplančića o starim i rijetkim knjigama u vlasništvu samostana. U tekstu koji prethodi popisu autor klasificira knjižna djela prema predmetima i ističe ona najvrjednija, a ilustracije odabranih izdanja daju naslutiti bogatstvo pojišanske knjižnice. U ovom se tekstu (i ne samo njemu!) nedvosmisleno otkriva angažman i strpljenje s kojim se pristupilo obradi tema vezanih za Gospu od Pojišana, pri čemu je indikativno da je njegov autor ujedno i urednik izdanja, čijem se uredničkom naporu zasigurno može zahvaliti cjelovitost i dosljednost ovoga zbornika.

Na prošlu, 2009. godinu, u kojoj je franjevačka zajednica u Hrvatskoj osim osamstote

obljetnice postojanja čitavoga reda doživjela nekoliko jubileja i prigodnih događanja – od, primjerice, izložbe baštine čakovečkih franjevaca preko riječkoga skupa ikonografskih studija posvećenoga franjevačkoj ikonografiji pa do znanstvenoga skupa povodom stote godišnjice dolaska kapucina na Pojišan – nadovezala se godina koja je donijela je bogata i vrijedna tiskana izdanja. Tako se franjevcima posvećenom trećem broju časopisa IKON<sup>3</sup> koji okuplja izlaganja sa spomenutoga znanstvenoga skupa u Rijeci i monografiji o kulturnoj baštini Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca,<sup>4</sup> nekima od izdanja objavljenima ove godine, s jednakim značajem pridružuje zbornik radova o svetištu Gospe od Pojišana. Premda osim novih prinosa sadrži i tekstove već objavljene u različitim (i raznorodnim) publikacijama, ti su ponovljeni, no redom dopunjeni tekstovi njihovim okupljanjem na jednome mjestu učinjeni dostupnijima istraživačima, ali i široj javnosti; za čitatelja neprocjenjivo iskustvo ilustracija u boji koje prate tekstove, a koje su u ranijoj publikaciji o svetištu Gospe od Pojišana iz 1993. godine izostale, daje tim priložima novu privlačnost i naglašava njihovu vrijednost. U spoju s novim doprinosima poznavanju ovoga značajnog splitskog svetišta ostvareno je hvalevrijedno izdanje koje je više od zbornika – Gospa od Pojišana dobila je svoju pravu monografiju, dostojnu njezine vrijednosti. ✕

3 IKON: časopis za ikonografske studije, br. 3: Franjevačka ikonografija, (ur.) Marina Vicelja, Rijeka, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2010.

4 Veličina malenih: povijest i kulturna baština Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca, (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, 2010.